Türkiye ile Rusya Federasyonu Serbest Ticaret Anlaşmasının İki Ülke Ticaretine Olası Etkileri ve Vergisel Yansımaları

Free Trade Agreement between Turkey and Russian Federation and its Possible Effects to these Countries' Trade and Taxational Reflections

Raşit Gültekin (Trakya University, Turkey)

Assoc. Prof. Dr. Mustafa Erkan Üyümez (Anadolu University, Turkey)

Abstract

The last period of international trade in goods covers a process carried out with globalization and regionalization efforts. Many countries, on the one hand, take part in arrangements that are executed under the leadership by global actors and aim at removing or reducing conventional obstacles to international trade, on the other hand, participate in various and regional economic integrations to provide a more deep and comprehensive economic cooperation and to cope with the competition and trade restrictions which continually increasing due to political, commercial and economical motives. Trade relations between Turkey and Russian Federation is an important element of the two countries' multidimensional cooperation. The most effective attempt to raise the top level of the volume and quality of existing commercial relationships will be the signing and putting into practice of a comprehensive free trade agreements between the two countries that have not been done previously. The purpose of this study is to determine the potential effects of such a free trade agreements between Turkey and Russian Federation in terms of trade in goods between two countries. To this end, in this study, theoretical aspects of free trade agreements' effects and place within regional integration types will be considered the impact of the possible Turkey-Russia free trade agreement will be examined in a framework of basic provisions with customs duties that set out in free trade agreements, recent trade data and key issues related to these countries.

1 Giriş

Uluslararası ticaretin önemli bir bölümünü, ülkeler arasında yapılan anlaşmalarla kurala bağlanmış eşya hareketleri oluşturmaktadır. Tarafları, konusu, amacı ve kapsamı bakımından farklı türlere ayrılan bu anlaşmalar, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında artış göstermiş ve iki kutuplu dünya siyasetinin sona erdiği 1990 sonrası dönemde gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret politikalarına yön veren bir etken halini almıştır. Bunda, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi, maliyet unsurlarından arındırılması ve prosedürel bakımdan basitleştirilmesi çabaları yanında, ülkelerin küresel refahtan olabildiğince fazla pay almak istemesi etkili olmuştur.

Uluslararası eşya ticaretinin tam anlamıyla serbest olduğu ve tüm ülkelerin yararına gerçekleştiği söylenemez. Ülkeler ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel nedenlerle ticaretin işleyişine müdahale edebilmektedirler. Örneğin ithalatın yerel üreticilere zarar vermemesi, sanayileşme hızının artırılması, cari açığın dengelenmesi, belirli sektörlerin özendirilerek rekabet gücünün artırılması, kamu sağlığının korunması, bitki ve canlı türlerinin korunması ya da uluslararası terörizmle mücadele amacıyla gümrük tarifeleri, kota, antidamping ve sübvansiyona karşı önlemler, kambiyo ve ihracat kontrolleri ile ambargo gibi çeşitli tarife ve tarife dışı önlemlere başvurulabilmektedir. Sayılan bu önlemlerden gümrük vergileri günümüzde görece önemini kaybetmiş, buna karşın ürün güvenliğine ve çevreye ilişkin idari düzenlemeler ve standartlar önem kazanmış durumdadır.

Uluslararası eşya ticaretinin bugün geldiği noktada, birbirine zıt ve aynı zamanda birbirini tamamlayan iki akımın etkisi olmuştur. Bunlardan ilki ticaretin serbestleşmesinin itici gücü olan küreselleşmedir. Ticaretin küreselleşmesi, tarihi çok eskilere gitmekle birlikte, esas olarak, 1947'de Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) imzalanmasıyla başlamaktadır. GATT'ın yerini, kurumsal bir yapı olarak, 1994'te Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) almış ve ticaretin serbestleştirilmesi amacıyla çok taraflı ve GATT'a göre daha kapsamlı düzenlemelere gidilmiştir. İkinci akım ise bölgeselleşme olup, bu akım, ticaret blokları oluşturmak suretiyle küresel ticarete rekabet avantajı kazanmak ve GATT/DTÖ sisteminin açmazlarını aşmak amacıyla çeşitli düzeylerde ekonomik entegrasyonlar şeklinde kendini göstermiş, özellikle de 1990 sonrası dönemde etkisini artırmıştır. Serbest ticaret alanı, gümrük birliği, tek pazar, ekonomik ve parasal birlik şeklindeki bölgesel ekonomik entegrasyonlara, belirli şartlar altında, GATT/DTÖ sistemi çerçevesinde de izin verilmektedir.

Uluslararası eşya ticaretinin geçirdiği kapsamlı gelişim süreci Türkiye ve Rusya Federasyonu arasındaki ticari ilişkiler açısından da belirleyici olmuştur. Nitekim 2008 yılında yaşanan kriz ve iki ülke arasında gümrük işlemlerinden kaynaklanan sıkıntılar sonrasında güçlendirilmiş çok boyutlu ticari ilişkiler kurulması yoluyla 100 Milyar Dolarlık dış ticaret hacmi hedefinin belirlenmesi, bu amaçla gümrük ve taşımacılık işlemlerinin hızlandırılmasına yönelik düzenlemelere gidilmesi ve nihayetinde bir serbest ticaret anlaşmasının yapılması

iradesinin ortaya konulması, esasında küresel ve bölgesel akımların etkisiyle gerçekleşmiştir. Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun gerek üyesi bulundukları ülkeler arası oluşumlar, gerekse diğer ülkelerle ticari ilişkileri ve dış ticaretlerine konu ettikleri eşya türleri, iki ülke arasında olası bir serbest ticaret anlaşmasının gerekliliğinin, kapsamının ve etkilerinin incelenmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızın birinci bölümünde, eşya ticaretinde küreselleşme ve bölgeselleşme akımlarına ve bu akımların kurala bağlanması açısından hukuki zemin oluşturan uluslararası anlaşmalara terminoloji ve kapsam açısından kısaca değinilecektir. İkinci bölümde, Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında gerçekleşen eşya ticareti hacim ve içerik bakımından incelenerek ağırlıklı olarak ticarete konu eşya gruplarına ilişkin gümrük vergileri ile bağlantılı konular ele alınacaktır. Son bölümde de Türkiye ve Rusya Federasyonu arasında yürürlüğe girecek bir serbest ticaret anlaşmasının teori ve uygulama açısından iki ülke ticaretine etkileri değerlendirilecektir.

2 Küreselleşme-Bölgeselleşme Akımları ve Uluslararası Ticaret Anlaşmaları

Ülkeler arası eşya ticareti bir birine zıt ve aynı zamanda birbirinin tamamlayıcısı sayılabilecek iki akımın etkisi altında gelişmektedir. Her iki akımın da hukuki zeminini uluslararası anlaşmalar oluşturmaktadır. Aşağıda küreselleşme ve bölgeselleşme akımları ile eşya ticaretini kurala bağlayan anlaşmalara değinilecektir.

2.1 Küreselleşme ve Bölgeselleşme Akımları

Ülkeler ilk çağlardan itibaren, bir yandan üretim fazlasına pazar bulmak, diğer yandan da kendi kaynaklarıyla karşılayamadıkları ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla birbirleriyle eşya ticareti yapmaktadırlar. Konusunu oluşturan eşyanın türüne bağlı olarak ihracatçı için yüksek gelirli, ithalatçı için düşük giderli olması hedeflenen bu ticaretin sürekliliğinin ve düzeninin korunması amacıyla küresel veya bölgesel girişimler söz konusu olabilmektedir. Bu girişimler, siyasi nedenler bir tarafa bırakıldığında, korumacılığın ve serbest ticaretin sağlanması şeklinde birbirine zıt (Ertürk, 2006) ya da tam tersine, birbirinin tamamlayıcısı (Şanlı 2004) sayılabilen iki akımın etkisi altında kalmıştır. Bu akımlardan ilkin, GATT/DTÖ çatısı altında çok taraflı anlaşmalar yoluyla gerçekleştirilmek istenen serbestleşmeyi esas alan küreselleşme; ikincisini de tercihli ticarete dayalı ekonomik entegrasyon türlerini esas alan bölgeselleşme oluşturmaktadır.

Ekonomik küreselleşme kavramı, gümrük duvarları, tarifeler, kotalar ve sermaye kısıtlamaları gibi engellerin kaldırılması veya azaltılması yoluyla eşya, hizmet, işgücü ve sermayenin ülkeler arasında hızlı ve kolay dolaşabilir hale gelerek dünyanın ekonomik olarak bütünleşmesidir (Adıgüzel, 2013). Küreselleşmenin ekonomik boyutu esasında ticari küreselleşme, mali küreselleşme ve üretimin küreselleşmesi olmak üzere üç saç ayağına dayanmaktadır. Bunlardan ticari küreselleşme, ticaretin önündeki gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılması yoluyla uluslararası ticaretin serbestleştirilmesini ifade etmektedir (Seyitoğlu, 1999; Karluk, 2009). Bu bağlamda DTÖ, Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Gümrük Örgütü (DGO), Uluslararası Ticaret Odası (UTO) ve benzeri ekonomik ve mesleki kuruluşların faaliyetlerinin amacı işlemlerin azaltılması ve maliyetin düşürülmesi yoluyla gümrük sınırlarından olabildiğince kolay geçişinin sağlanması ve küresel ticaret ve refahın artırılmasıdır.

Küreselleşme akımı, küresel çapta gelişen ekonomik krizlerin etkisi altında kalmıştır. Özellikle 1929 Krizi ile birlikte çoğu ülke yüksek gümrük tarifeleri, ithalat kısıtlamaları ve yasakları ile ihracat teşvikleri yoluyla ulusal ekonomilerine müdahale etmiş ve bu durum krizin tüm dünyaya yayılmasıyla ve dünya ticaretinin daralmasıyla sonuçlanmıştır (İncekara, 1995). Krizin atlatılması amacıyla Bretton Woods sistemi çerçevesinde Uluslararası Para Fonu, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası) ve Uluslararası Ticaret Organizasyonu'nun kurulması öngörülmüş (Seyidoğlu, 1999; Krueger, 1999) ve ayrıca 1947 tarihli GATT çerçevesinde kabul edilen en çok kayırlan ülke, ulusal işlem, tarifeler yoluyla koruma ve gümrük vergilerinin indirilerek konsolide edilmesi kurallarıyla uluslararası ticaretin serbestleşmesi yolunda adım atılmıştır. 1947 tarihli GATT'ın yerine geçmek üzere 1994 tarihinde imzalanan ve ekleriyle birlikte 29 adet metinden oluşan DTÖ Anlaşmaları da ticarete ilişkin evrensel kuralların genişletilmesine ve derinleştirilmesine katkı sağlamıştır.

Bölgeselleşme akımı ise coğrafi olarak birbirine yakın ve aralarında ekonomik ilişki bulunan ülkelerin mal, hizmet ve sermaye akımlarını serbest hale getirerek, verimlilik ve rekabet güçlerini artırma ve bir arada barış içinde yaşama amacına dayanmaktadır (Şanlı, 2004). Özellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından uluslararası rekabet şartlarına birlikte karşı koyma ve dış pazar olanaklarını yükseltmede bölgeselleşme bir araç olarak görülmektedir. 1994 tarihli DTÖ'nün XXIV. maddesine göre, bildirimde bulunulması, üyeler arasındaki engellerin önemli ölçüde kaldırılması, üçüncü ülkelere yönelik ticari engellerin artırılmaması ile on yıllık sürenin gözetilmesi şartlarıyla, gümrük birlikleri ve serbest ticaret bölgelerinin oluşumların kurulması mümkündür.

Literatürde bölgeselleşme süreci, 1950-1990 arası dönemi için eski bölgeselleşme, 1990 sonrası dönemi için de yeni bölgeselleşme olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Latin Amerika ve Afrika'da bulunan gelişme yolundaki ülkeler arasında geniş kabul gören eski bölgeselleşme, Uzakdoğu ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) çok taraflı serbestleşme eğilimini savunmaları nedeniyle akımdan uzak durduğu 1950-1990 arası iki kutuplu dünya siyasal sisteminde, yeni bir güç merkezi olabilmek amacıyla Avrupa bölgesindeki gelişmiş ülkeler arasında, diğer bölgelerde ise gelişme yolundaki ülkeler arasında gerçekleşmiştir (Çalışkan, 2011). Bu dönemin temel özelliği, dış ticarete ağırlıklı olarak ithal ikameci/korumacı politikaların takip edilmesidir. Yeni

bölgeselleşme ise, 1990 sonrası oluşan tek kutuplu dünya siyasal sisteminde ABD'nin bölgeselleşme lehine tutum değiştirdiği ve bilgi ve ulaşım ağında yaşanan gelişmeler ile birlikte uluslararası ticaretin ağırlıklı olarak serbest ticaret anlaşmalarıyla yürütüldüğü dönemdir. Esasında yeni bölgeselleşme çok taraflı ticaret görüşmelerinin başarısızlığına karşı alternatif bir yol ve baskı aracı olarak ortaya çıkmıştır (Genç ve Berber, 2011). Nitekim Doha Kalkınma Turu sonrasında çok taraflı ticaret müzakerelerinin açmaza girmesi, başta AB ve ABD olmak üzere çok sayıda ülkeyi özellikle serbest ticaret anlaşmaları yoluyla bölgesel ticari düzenlemeler yapmaya yöneltmiştir (Akman, 2014). Coğrafi yakınlık, ticari ilişkilerin yoğunluğu, ekonomik, siyasi ve askeri konularda yakın işbirliği, yakın ekonomik gelişme düzeyi ve tarihi, sosyal ve kültürel bağların etkili olduğu bölgesel oluşumlar (Seyidoğlu, 1999), küresel çapta ekonomik krizlerin yaşandığı dönemlerde artan korumacılık eğilimine paralel olarak, serbest ticaret bölgeleri ve birliklerine üyelik şeklinde daha da yaygınlaşmıştır (Günay ve Can, 2011).

Günümüz ticari ilişkilerinde küreselleşme ve bölgeselleşme akımı birlikte görülmektedir. Nitekim ülkelerin çok taraflı ticaret görüşmeleri yoluyla serbest ticaret sistemine katılması ve aynı zamanda artan rekabete ayak uydurma ve uluslararası ticaretten daha fazla pay almak için bölgeselleşme hareketlerine katılma eğilimi artarak devam etmektedir. Ancak ülkelerin bir yandan küreselleşme süreci içinde çok taraflı ticaret görüşmelerinde, diğer yandan da ikili ve bölgesel ticaret anlaşmalarında görülen artış, uluslararası ticaret açısından karmaşık bir yapıya ortaya çıkmıştır. Literatürde spagetti kasesi (spaghetti/noodle bowl) olarak adlandırılan (Bhagwati, 1995) bu durum Amerika, Avrupa, Afrika ve Asya olmak üzere dört merkezli ve karmaşık ticari ilişkiler ağı oluşturmuştur (Genç ve Berber, 2011; Baccini vd., 2011).

Küreselleşme ve bölgeselleşme süreci karşısında Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun durumu ne olmuştur? Türkiye BM, DTÖ, DGÖ gibi kurumsal oluşumlar zemininde yürütülen çalışmalara katılarak küreselleşme akımına uyum sağlarken, bölgeselleşme bağlamında AB ile kurulan gümrük birliği çerçevesinde Birliğin üçüncü ülkelere dönük tercihli gümrük rejimlerini uygulamaktadır. Çok taraflı ticari ilişkiler ve ticaretin serbestleştirilmesi konusunda aktif üyesi olduğu DTÖ içinde ülkemiz, hem gelişme yolundaki ülkeler grubunda yer alarak karşılıksız tavizlerden yararlanan, hem de ekonomik gelişmişliği bakımından tavizden yararlandırıan ülke konumundadır. Rusya Federasyonu ise 22 Ağustos 2012'de DTÖ'ye katılarak 156. üyesi olmuştur. Dünya ticaretinde yaşanan en geniş kapsamlı serbestleşme adımlarından biri sayılan bu üyelik sayesinde DTÖ'nün dünya ticaretindeki etki alanı % 2 artarak % 97'ye ulaşmıştır. DTÖ üyeliği ile küresel ekonomi ile bütünleşme yolunda Rusya Federasyonu, gümrük vergilerinin konsolide edilerek düşürülmesi, ayrımcı ticaret yasasına uyulması, izin ve belgelendirmede idari engellerin ve tarife dışı uygulamaların kaldırılması, sübvansiyon uygulamalarında DTÖ kurallarına uyulması gibi DTÖ kurallarına ve ilgili anlaşmalarına uymayı taahhüt etmiştir. Diğer taraftan Rusya Federasyonu, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Ermenistan ile birlikte Avrasya Gümrük Birliği'nin (AGB) üyesidir. AB'ye paralel şekilde, Rusya Federasyonu da AGB'nin etki alanını serbest ticaret anlaşmaları yoluyla genişletmek istemektedir.

2.2 Eşya Ticaretine İlişkin Uluslararası Anlaşmalar

Ülkeler, yabancılık unsuru içermesi nedeniyle dış ticaret alanını anlaşmalar yoluyla düzenlemektedirler. Ancak bu anlaşmalar, ülkelerin farklı ekonomik yapıları, hukuk sistemleri ve toplumsal düzenleriyle ilişkili olması nedeniyle katılım, taviz ve konu unsurları bakımından değişiklik gösterebilmektedir. Aralarındaki ayrımın net olarak ortaya konulması güç olmakla birlikte eşya ticaretine ilişkin uluslararası anlaşmalar, katılım bakımından; çok taraflı (multilateral/plurilateral), bölgesel (regional) ve iki taraflı (bilateral) anlaşmalar olarak üç, vergisel taviz unsuru bakımından; karşılıklı (reciprocal) ve karşılıksız/tek taraflı (non-reciprocal/unilateral) tercihli (preferential) ticaret anlaşmaları olmak üzere iki şekilde dizayn edilebilmektedir. Tercihli ticaret anlaşmaları çok taraflı veya iki taraflı yapılabilmektedir. Konusu bakımından anlaşmalar ise sadece eşya ticaretini veya eşya ticareti ile birlikte hizmet ticaretini kapsayan anlaşmalar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bölgesel ekonomik entegrasyon kuran anlaşmalar ise serbest ticaret alanı (free trade area/FTA), gümrük birliği (customs union/CU), ortak pazar (common market/CM) ile ekonomik ve parasal birlik (economic and monetary union/EMU) kuran anlaşmalardır.

Yukarıda belirtildiği üzere eşya ticaretine yönelik çok taraflı girişimlerin en önemli örneğini, bu ticareti küresel düzeyde kurallara bağlayarak serbestleştirilmesini amaçlayan, 1947 tarihli GATT oluşturmaktadır. Kurumsal yapısının oluşmaması, kapsamın sadece eşya ticaretiyle sınırlı kalması ve anlaşmazlıkların çözümünde varlık gösterememesi gibi nedenlerle GATT yerini, 1 Ocak 1995'te, tarım ürünleri, hizmetler, fikri mülkiyet hakları ve ticaretle bağlantılı yatırımlar, antidamping ve telafi edici vergiler, menş ve gümrük kıymetinin belirlenmesi gibi çok daha fazla konuyu kurumsal yapısı içinde ve bağlayıcı önlemlerle takip eden DTÖ'ye bırakmıştır. DTÖ ile birlikte uluslararası ticaret sistemi üç bölümden oluşan bir piramit gibi düşünülmüş ve bu piramidin zirvesinde çok taraflılığa, ortasında bölgeselliğe/iki taraflılığa ve zemininde de üye ülkelerin yerel ticaretine ve ekonomi politikalarına yer verilmiştir (Leal-Arcas, 2011). Esasında piramidin orta kısmında yer verilen bölgesel/ikili düzeydeki bölgesel ticari ilişkiler, DTÖ temelinde yürütülen çok taraflı ticari ilişkiler açısından bir tehdit olarak algılansa da, bu düzeydeki ilişkilerin uluslararası ticaretin gelişmesine önemli katkısı da olmuştur (U. Candaş, 2010; Cottier, 2005). İki taraflı ticaret anlaşmaları iki ülke arasında ya da bir ülke ile bir grup ülke arasında, bölgesel ticaret anlaşmaları ise bir bölgeye özgü belirli sayıda ülke arasında gerçekleşmektedir. İki taraflı veya

bölgesel ticaret anlaşmaları tarife, kota veya diğer engellerin kaldırılması veya azaltılması amacıyla yürürlüğe girmektedir. Eşya ticareti yanında hizmetler, fikri mülkiyet haklarının korunması, yabancı yatırımlar, kamu alımları gibi konuları da kapsayan iki taraflı ve bölgesel ticaret anlaşmaları, anlaşma hükümlerinden sadece tarafların yararlanabilmesi bakımından tercihli ticaret anlaşması sayılmaktadır (Brownsell, 2012).

Eşya ticaretine ilişkin anlaşmalar, tercihli olma durumuna göre ayrıma da tabi tutulabilmektedir. DTÖ tarafından yapılan bir ayrıma göre tercihli ticaret anlaşmaları (preferential trade arrangements-PTAs); gelişmişlik düzeyi (taraf ülkelerin sadece gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke olmaları ya da her ikisinin birlikte olması), coğrafi kapsamı (bir bölge içi veya bölgeler arası olması- örneğin Avrupa, Orta Doğu, Afrika, Bağımsız Devletler Topluluğu, Amerika -Avrupa), tipi (iki taraflı, çok taraflı, bölge blokları arası), piyasa entegrasyonu derecesi (örneğin serbest ticaret anlaşması, gümrük birlikleri) ve konusu (eşya, hizmet ve düzenleyici konular) olmak üzere beş gruba ayrılmaktadır (WTO, 2011). Diğer bir ayrıma göre tercihli ticaret anlaşmaları karşılıklı (reciprocal) ya da karşılıksız (non-reciprocal) olabilmektedir. DTÖ düzenlemeleri uyarınca yapılan karşılıksız tercihli ticaret anlaşmaları, tek taraflı olarak en az gelişmiş ülkelere, gelişme yolundaki ülkelere ve özel teşvik uygulamaları kapsamındaki ülkelere uygulanan karşılıksız tavizli gümrük vergilerini içermektedir. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS) (Generalized System of Preferences-GSP) olarak adlandırılan bu uygulamada, anlaşmaya taraf ülkeler eşya grubuna göre taviz veren ya da tavizden yararlanan ülke statüsünde olabilmektedir. Tercihli ticaret anlaşmalarının karşılıklı tavizli tarife hükümleri içermesi de mümkündür. Bu durumda tek taraflı tavizli tarife tanıyan anlaşmalar için tercihli ticaret düzenlemesi (preferential trade arrangement) karşılıklı taviz hükmü içerenler ise tercihli ticaret bölgesi (preferential trade area) olarak adlandırmaktadır (Karluk, 2009).

Bölgesel ekonomik entegrasyonlar bağlamında yapılan ayrımda gümrük birliği kuran anlaşmalar, üyeleri arasında serbest ticaret alanı oluşturmakla birlikte, iç gümrüklerin kaldırılarak gümrük bölgesinde eşyanın serbest dolaşımına olanak tanınması ve üçüncü ülkeler için de ortak gümrük tarifesinin ve ortak ticaret politikalarının uygulanması bakımından serbest ticaret anlaşmalarından ayrılmaktadır. Ortak pazar kuran anlaşmalar, eşya yanında, emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin de anlaşmaya taraf ülkeler arasında serbest dolaşımını sağlamaktadır. Ekonomik ve parasal birlik kuran anlaşmalar ise en ileri ekonomik entegrasyon sürecini başlatarak, üye ülkeler arasında para ve maliye politikalarının koordinasyonunu ve uyumlaştırılmasını sağlamaktadır.

Serbest ticaret anlaşmaları (Free Trade Agreements-FTAs), taraf ülkeler arasında bir serbest ticaret alanı (Free Trade Area-FTA) kuran ve bu ülkeler arasındaki ticaretteki engellerin ve ayrımcı tarifelerin, miktar kısıtlaması gibi diğer ticaret politikası önlemlerinin kaldırıldığı veya azaltıldığı tercihli ticaret anlaşmalarıdır. Ekonomik birleşmelerin en zayıf türünü oluşturan (Karluk, 2009) serbest ticaret anlaşmasına taraf ülkeler, üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanması konusunda serbesttirler. Başlangıçta sadece gümrük vergilerini ve tarife dışı önlemleri kapsayan serbest ticaret anlaşmaları günümüzde, sanayi, tarım ve balıkçılık ürünleri, ticarete ilişkin ödemeler, devlet yardımları, damping, fikri ve sınai mülkiyet hakları, bitki sağlığı önlemleri, doğrudan yabancı sermaye akımları ile kamu alımları gibi pek çok konuyu kapsar hale gelmiştir (Kayıhan ve Eski, 2010). Nitekim literatürde ve uygulamada kapsamı genişleyen serbest ticaret anlaşmaları için artık ekonomik ortaklık anlaşması (Economic Partnership Agreement-EPA) ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Bölgesel ticaret anlaşmaları % 82,6 oranında serbest ticaret anlaşması şeklinde gerçekleşmektedir. Kalan anlaşmalarının % 10,5'i gümrük birliği, % 6,9'u da diğer tercihli ticaret anlaşmalarından oluşmaktadır (Genç ve Berber, 2011).

Yukarıda açıklanan anlaşmalar arasında Türkiye ve Rusya Federasyonu için en uygun olanının serbest ticaret anlaşması olduğu görülmektedir. Nitekim siyasi, coğrafi ve kültürel nedenlerden dolayı Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında bir gümrük birliğinin kurulması veya mevcut bir gümrük birliğine Türkiye'nin katılması olası değildir. Buna karşın AB ile Rusya Federasyonu arasında yürütülen müzakerelerin bir serbest ticaret anlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlanması da kuvvetle muhtemeldir. Bu durumda gümrük birliği müktesebatı uyarınca Birliğin tercihli rejimlerini uyarlama yükümlülüğü altına olan Türkiye'nin zorunlu olarak Rusya Federasyonu ile serbest ticaret anlaşması yapması gerekecektir. Ancak bu anlaşma, iki ülke ekonomik ve ticari ilişkilerinin yoğunluğu göz önüne alındığında kapsamlı ekonomik ortaklık anlaşması niteliğinde olacaktır.

3 Türkiye ile Rusya Federasyonu Dış Ticaret Hacmi ve Ticaretle Bağlantılı Konular

Türkiye ve Rusya Federasyonu enerji, tekstil, bitkisel ve hayvansal ürünler, otomotiv ve makine başta olmak üzere çok çeşitli eşyayı dış ticaretlerine konu etmektedir. Ticarete konu eşya ve bu eşyanın taşınması dönem dönem iki ülke arasında sorun oluştursa da, 2009 yılında iki ülke dış ticaretinin 100 Milyar \$ olması hedefi ortaya konulmuştur. Aşağıda iki ülke dış ticaret hacmi ve bu ticaretle bağlantılı konular incelenecektir.

3.1 Dış Ticaret Hacmi

Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki ticari ilişkiler, Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar girmekle birlikte 1987 yılında yürürlüğe giren doğal gaz anlaşmasıyla canlılık kazanmıştır. Merkezi planlamadan serbest piyasa ekonomisine sancılı bir şekilde geçen Rusya Federasyonu, 1997 ve 2008 yılında yaşanan krizlerden olumsuz etkilenmiştir. Aynı dönemde Türk ekonomisi de 1994, 1999 ve 2001 yıllarında ekonomik krizlerle mücadele

etmiştir. Yerel ve küresel nitelikteki bu ekonomik krizler iki ülke arasındaki dış ticarete olumsuz yansımıştır. 2009 sonrasında ise küresel yükselişe paralel şekilde iki ülke ticaret hacmi, Türkiye aleyhine olmakla birlikte, artışa geçmiştir. İki ülke arasındaki ticarete Türkiye ithalat fazlası, Rusya Federasyonu ise ihracat fazlası vermektedir. Bunda 2002 yılı sonrasında petrol ve doğal gaz fiyatlarının artması, 2005 yılından itibaren Mavi Akım hattıyla Rusya'dan ithal edilen doğal gaz miktarının artması ve ekonominin liberalleşmesine paralel olarak Rusya pazarının rekabetçi özelliğinin artması etkili olmuştur (Özdam vd, 2013). Türkiye, iki ülke ticaretinde ülkemiz aleyhine olan ticaret açığını bütün görüşmelerde gündeme getirmesine rağmen, Rusya'daki inşaat sektörü yatırımları, bavul ticareti ve turizm sayesinde bu açığının kapandığı düşünülmektedir (Tepav, ?).

	Dünya	Türkiye ve Rusya Federasyonu	Rusya Federasyonu	Türkiye
İhracat	18.682.444.395	649.859.826	492.144.880	157.714.946
Payı		3,48	2,63	0,84
İthalat	18.790.832.345	524.826.326	282.602.367	242.223.959
Payı		2,79	1,50	1,29
Toplam	37.473.276.740	1.174.686.152	774.747.247	399.938.905
Payı		3,13	2,07	1,07

Tablo 1: 2014 yılı Türkiye ve Rusya Federasyonu Ticaret Hacmi (Bin \$) ve Dünya Ticaret İçindeki Payı (%)

Kaynak: ITC

Tablo 1'de yer alan 2014 yılı verilerine göre dünya ticaret hacmi içinde, iki ülkenin toplam ihracatı % 3,48, toplam ithalatı % 2,79 ve toplam dış ticaret hacmi % 3,13 oranında paya sahiptir. Dış ticarete Türkiye ithalatçı, Rusya Federasyonu ise ihracatçı ülke konumundadır.

Fasıl No	Yıl		2014
	Toplam İhracat		157.714.946
Rusya Federasyonu	Tutarı		5.945.713
	Payı (%)		3,77
	Sıralaması		7
87	Nakil Vasıtaları		646.807
8	Meyveler		622.918
84	Makineler		577.907
7	Sebzeler		385.002
85	Elektrikli Makineler		329.665
39	Plastikler ve mamulleri		307.423
60	Örme eşya		230.558
54	Sentetik ve suni filamentler		177.708
61	Örme giyim eşyası		147.680
73	Demir ve çelikten eşya		136.931

Fasıl No	Yıl		2014
	Toplam İthalat		242.223.959
Rusya Federasyonu	Tutarı		25.293.392
	Payı (%)		10,44
	Sıralaması		1
27	Mineral Yakıtlar		16.498.387
72	Demir ve çelik		2.689.166
10	Hububat		1.451.392
76	Alüminyum/alüminyum eşya		1.108.816
15	Hayvansal/bitkisel yağlar		875.510
31	Gübreler		363.276
74	Bakır/bakırdan eşya		301.052
23	Gıda sanayii döküntüleri		288.149
29	Organik kimyasal eşya		248.483
26	Metal cevheri		219.189

Tablo 2: 2014 yılı Türkiye ile Rusya Federasyonu Dış Ticaret Hacmi ve İlk On Fasıl (Bin \$) **Kaynak:** ITC

Tablo 2'de yer alan 2014 yılı verilere göre Rusya Federasyonu, Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler arasında Almanya, Irak, İngiltere, İtalya, Fransa ve ABD'nin ardından % 3,8 oranı ile 7. sırada, en çok ithalat yapılan ülkeler arasında %10,44 oranı ile 1. sırada yer almaktadır. Rusya Federasyonu bakımından Türkiye, ihracatta % 3,2 oranı ile 10. sıradayken ithalatı % 2,1 oranı ile 14. sıradadır.

Fasıl No	Eşya Grubu	(1)	(2)	(3)	(4)
		157.714.946	5.945.713	3,77	
87	Nakil vasıtaları	18.065.263	646.807	3,58	10,88
8	Meyveler	4.330.880	622.918	14,38	10,48
84	Makineler	13.599.014	577.907	4,25	9,72
7	Sebzeler	1.083.292	385.002	35,54	6,48
85	Elektrikli makineler	9.698.275	329.665	3,40	5,54
39	Plastik ve mamulleri	6.099.728	307.423	5,04	5,17
60	Örme eşya	1.694.296	230.558	13,61	3,88
54	Sentetik ve suni filamentler	1.773.377	177.708	10,02	2,99
61	Örme giyim eşyası	10.034.391	147.680	1,47	2,48
73	Demir ve çelikten eşya	6.363.861	136.931	2,15	2,30

Tablo 3: 2014 yılında İlk On Fasılda Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na İhracatı (Bin \$) ve Dağılımı (%)

Kaynak: ITC Açıklamalar: (1) Türkiye'nin Toplam İhracatı (2) Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na İhracatı (3) Türkiye'nin İhracatı İçinde Rusya Federasyonu'nun Payı (4) Fasılların Payı

Tablo 3'te yer alan 2014 yılı verilere göre Türkiye'nin toplam ihracatı içinde Rusya Federasyonu'na yaptığı ihracatı oluşturan ilk on fasıl içinde, sırasıyla sebze, meyve, ayakkabı ve örme eşya yüksek paya sahiptir. Diğer taraftan Rusya Federasyonu'na yapılan ihracat nakil vasıtaları, meyve ve sebzeler ile makineler yer almaktadır.

Fasıl No	Eşya Grubu	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
		242.223.959	25.293.392	492.144.880	10,44	4,55	
27	Mineral yakıtlar	54.906.087	16.498.387	288.361.702	30,05	5,06	65,23
72	Demir ve çelik	17.606.032	2.689.166	20.202.919	15,27	11,78	10,63
29	Organik kimyasal eşya	5.832.864	248.483	4.438.176	4,26	4,95	0,98
74	Bakır/bakırdan eşya	3.570.523	301.052	4.873.518	8,43	5,47	1,19
76	Alüminyum eşya	3.499.977	1.108.816	6.298.128	31,68	15,58	4,38
10	Hububat	2.338.407	1.451.392	6.972.489	62,07	18,42	5,74
15	Hayvansal/bitkisel yağlar	2.133.548	875.510	2.216.494	41,04	34,96	3,46
31	Gübreler	1.470.997	363.276	8.909.523	24,70	3,61	1,44
23	Gıda sanayii döküntüleri	1.329.366	288.149	1.204.475	21,68	21,17	1,14
26	Metal cevheri	1.151.884	219.189	3.243.414	19,03	5,98	0,87

Tablo 4: 2014 yılında İlk On Fasılda Türkiye'nin Rusya Federasyonu'ndan İthalatı (Bin \$) ve Dağılımı (%)
Kaynak: ITC Açıklamalar: (1) Türkiye'nin Toplam İthalatı (2) Türkiye'nin Rusya Federasyonu'ndan İthalatı (3) Rusya Federasyonu'nun Toplam İhracatı (4) Türkiye'nin İthalatı İçinde Rusya Federasyonu'nun Payı (%) (5) Rusya Federasyonu'nun Toplam İhracatı (CIF) İçinde Türkiye'nin Payı (6) Fasılların Payı

Tablo 4'te yer alan 2014 yılı verilere göre Türkiye'nin Rusya Federasyonu'ndan yaptığı ithalat, toplam ithalatının % 10,44'ünü oluşturmaktadır. Bu ithalat içinde petrol ve doğalgaz, demir ve çelik, buğday ve malut, alüminyum ve alüminyumdan eşya ağırlıklı paya sahiptir. Ayrıca Türkiye'nin ithal ettiği toplam hububatın % 62,07'si, hayvansal ve bitkisel yağların % 41,04'ü, alüminyum ve alüminyumdan eşyanın % 31,68'i ve mineral yakıtların % 30,05'i Rusya Federasyonu'ndan ithal edilmektedir.

Fasıl No	Eşya Grubu	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
		282.602.367	6.571.952	157.714.946	2,33	3,69	
87	Nakil vasıtaları	30.977.793	745.063	18.065.263	2,41	3,65	2,41
8	Meyveler	5.407.336	813.024	4.330.880	15,04	16,61	15,04
84	Makineler	51.321.293	742.775	13.599.014	1,45	4,83	1,45
7	Sebzeler	2.928.943	598.416	1.083.292	20,43	48,89	20,43
85	Elektrikli makineler	33.361.987	372.517	9.698.275	1,12	3,40	1,12
39	Plastik ve mamulleri	10.873.316	311.326	6.099.728	2,86	4,52	2,86
60	Örme eşya	495.232	268.023	1.694.296	54,12	14,00	54,12
54	Sentetik ve suni filamentler	552.714	232.133	1.773.377	42,00	11,58	42,00
61	Örme giyim eşyası	3.675.564	191.357	10.034.391	5,21	1,69	5,21
73	Demir ve çelikten eşya	6.822.902	171.455	6.363.861	2,51	2,38	2,51

Tablo 5: 2014 yılında İlk On Fasılda Rusya Federasyonu'nun Türkiye'den İthalatı (Bin \$) ve Dağılımı (%)
Kaynak: ITC Açıklamalar: (1) Rusya Federasyonu'nun Toplam İthalatı (2) Rusya Federasyonu'nun Türkiye'den İthalatı (3) Türkiye'nin Toplam İhracatı (4) Rusya Federasyonu'nun İthalatı İçinde Türkiye'nin Payı (%) (5) Türkiye'nin Toplam İhracatı (CIF) İçinde Rusya Federasyonu'nun Payı (6) Fasılların Payı

Tablo 5'te yer alan 2014 yılı verilerine göre Türkiye'nin ihracatı içinde Rusya Federasyonuna yaptığı ihracatta sebze ve meyveler, örme eşya ve sentetik ve suni filamentler ağırlıklı bir paya sahiptir.

3.2 Gümrük Vergileri

Serbest ticaret anlaşmaları açısından en önemli düzenleme alanını tarife, yani gümrük vergileri oluşturmaktadır. Serbest ticaret anlaşmalarıyla anlaşma kapsamına giren eşya üzerinden alınan gümrük vergileri azaltılmakta veya kaldırılmakta ve gümrük işlemleri daha da basitleştirilmektedir. Eşyanın yararlanacağı tavizli rejim ise anlaşmaya ekli menşe protokolleri çerçevesinde belirlenmektedir. Menşe protokollerinde yer alan kurallar, eşyanın o ülke menşeli sayılması ve tavizli vergi uygulaması için gerekli görülen, doğrudan o ülkede üretilmiş ya da elde edilmiş olma veya birden fazla ülkede üretim sürecine konu eşyanın esaslı işçilik görmesi/esaslı dönüşüm geçirmesi ya da ağırlıklı katma değer yaratılmış olması gibi temel kriterleri içermektedir.

Ülkemizde gümrük vergileri, Bakanlar Kurulunca kabul edilen Türk Gümrük Tarife Cetveline ve eşya ticaretine ilişkin tarife önlemlerini içeren diğer cetvellere göre hesaplanmaktadır. Gümrük tarifesi; gümrük vergi oranlarını, tarım politikası veya tarım ürünlerinin işlenmesi sonucu elde edilen bazı ürünlere uygulanan özel düzenlemeler çerçevesinde alınan ithalat vergilerini, bazı ülkeler veya ülke grupları ile yaptığı tercihli bir tarife uygulaması gerektiren anlaşmalarda yer alan tercihli tarife uygulamalarını, ülkemiz tarafından tek taraflı olarak

bazı ülke, ülke grupları veya toprak parçaları için tanınan tercihli tarife uygulamalarını ve şartlı muafiyet veya indirim uygulamalarını kapsamaktadır. Cari gümrük vergisi oranları yıl sonunda ya da ihtiyaç duyulması halinde cari yıl içinde güncellenen İthalat Rejimi Kararına ek Kararlar şeklinde yürürlüğe konulmaktadır.

Fasıl No	Eşya grubu	Kanuni		Tavizli				Üçüncü Ülkeler	
		En Düşük	En Yüksek	En Düşük	En Yüksek	En Düşük	En Yüksek	En Düşük	En Yüksek
27	Mineral yakıtlar	5	60	M / 0	0	M / 0	0	M / 0,7	8
72	Demir ve çelik	5	30	M / 0	14	M / 0	40	M / 0	40
10	Hububat	50	200	0	13	-	-	0	130
76	Alüminyum ve mamulü eşya	10	60	M / 0	4,6	M / 0	6,5	M / 0	10
15	Hayvansal/bitkisel yağlar	20	75	M / 0	46,8	-	-	M / 0	46,8
31	Gübreler	M / 10	30	M / 0	0	M / 0	6,5	M / 0	6,5
74	Bakır/bakırdan eşya	10	50	M / 0	3	M / 0	1,7	M / 0	5,2
23	Gıda sanayii döküntüleri	5	15	0	13	-	-	0	13,5
29	Organik kimyasal eşya	M / 5	60	M / 0	9,6	M / 0	9,6	M / 0	9,6
26	Metal cevheri	5	10	M / 0	0	M / 0	12,5	M / 0	12,5

Tablo 6: 2015 yılı için İlk On Fasıla Uygulanan Gümrük Vergisi Oranları **Kaynak:** 2015 Yılı Gümrük Giriş Tarife Cetveli ve 2015 yılı İthalat Rejimi Kararı **Açıklama:** M: Muaf

Tablo 6'te yer alan verilere göre, 2015 yılı için, Rusya Federasyonu'ndan yapılan ithalatta ağırlıklı paya sahip eşyaya, üçüncü ülkeler için hububat, hayvansal ve bitkisel yağlar ve gıda sanayi döküntüleri, gümrük vergisinin en yüksek uygulandığı eşya gruplarını oluşturmaktadır.

Fasıl No	Eşya grubu	En Düşük	En Yüksek	Karşılıksız Tavizli
87	Nakil vasıtaları	M / 5	25	Mevcut vergi oranında % 25 indirim şeklinde uygulanmaktadır.
8	Meyveler	5	10	
84	Makineler	5	20	
7	Sebzeler	5	10	
85	Elektrikli makineler	0	20	
39	Plastik ve mamulleri	0	20	
60	Örme eşya	3	10	
54	Sentetik ve suni filamentler	0	20	
61	Örme giyim eşyası	5	20	
73	Demir ve çelikten eşya	0	15	

Tablo 7: 2015 yılı için ilk On Fasılda Rusya Federasyonu Tarafından Uygulanan Gümrük Vergisi Oranları (%) **Kaynak:** Ortak Gümrük Tarifesi Hakkında 54 Nolu Karar **Açıklama:** M: Muaf

Rusya Federasyonu açısından bakıldığında, ülkemize benzer şekilde, gümrük vergileri bakımından DTÖ ve AGB üyeliği belirleyici bir etkiye sahiptir. Ortak gümrük tarifesi ve ticaret politikası önlemlerinin uygulanması yükümlülüğü doğuran AGB bir tarafa bırakılırsa, Rusya Federasyonu'nun DTÖ'ye üyeliği, gümrük vergilerinin kademeli olarak düşürülmesi yükümlülüğü getirmiştir. Yine, GTS kapsamında karşılıksız tavizli tarife uygulayan Rusya Federasyonu, gelişme yolundaki ülke sayılan ülkemize cari gümrük vergisi oranlarını % 25 indirimli uygulamaktadır. Bununla birlikte olası bir serbest ticaret anlaşması halinde Tablo 7'de belirtilen yürürlükteki gümrük vergisi oranları tavizli hale gelerek indirimli ya da sıfır olarak uygulanacaktır. İhracat vergileri bakımından Rusya Federasyonu üzerinde ayrıca durulmalıdır. Nitekim sadece doğalgaz üzerine konulan ve oranı % 5 ila % 30 arasında değişen ihracat vergileri, zamanla, gübre, kağıt, odun, demir-çelik gibi eşyayı da kapsamına almıştır.

3.3 Gümrük İşlemleri ve Basitleştirilmiş Gümrük Hattı

Ülkeler arasındaki eşya ticaretinin maliyet unsurlarından arındırılması ve olabildiğince basitleştirilmesi arzu edilen bir durum olmakla birlikte günümüzde halen başarılı değildir. OECD tarafından yapılan bir analize göre dünya ticaretinde maliyetlerin % 15'ini oluşturan gümrük işlemlerinin maliyetinde % 1 oranında bir azalma, dünya gelirinde 40 Milyar \$ artış sağlayacaktır (OECD, 2013). Yine 189 ülkeyi kapsayan Doing Business Raporuna göre dış ticaret işlemlerinin yürütülmesindeki prosedürler ve maliyet unsurları bakımından 90. sırada olan Türkiye'de 9 belge kullanılarak yürütülen ihracat işlemleri için 13 gün ve konteyner başına 990 \$ ve 8 belge kullanılarak yürütülen ithalat işlemleri için 14 gün ve konteyner başına 1.235 \$ harcanmaktadır. Aynı rapora göre 155. sırada olan Rusya Federasyonu'nda 9 belge kullanılarak yürütülen ihracat işlemleri için 21,1 gün ve konteyner başına 2.401 \$ ve 10 belge kullanılarak yürütülen ithalat işlemleri için 19,4 gün ve konteyner başına 2.595 \$ harcanmaktadır (WB Group, 2014).

Gümrük işlemleri açısından Türkiye ve Rusya Federasyonu için 2008 yılı dönüm noktası oluşturmaktadır. Nitekim bu tarihte başlayan ve yaklaşık bir yıl süren gümrük işlemleriyle ilgili krizin aşılması amacıyla gümrük işlemlerine konu eşyaya ve taşıma araçlarına ilişkin bilgilerin iki ülke gümrük idareleri arasında elektronik yolla önceden değişimine dayanan sistemden yararlanılması gündeme geliştirilmiştir. Basitleştirilmiş Gümrük Hattı (BGH) ya da yeşil koridor adlı bu sistem ile eşyaya ilişkin bilgileri gümrük idaresine gönüllü olarak önceden sunan firmalara, dış ticaret işlemleri sırasında, referans kıymet uygulamasından muafiyet, gümrük işlemlerinde öncelik, gümrükleme zamanını kısaltacak ve kolaylaştıracak ayrı bir gümrük hatlarının kullanımını, kaçakçılıkla ve gümrük suçlarıyla mücadele dışında gümrük kontrolünden muafiyet, dış ticaret işlemlerinde banka garantisini kullanımı ve eksik belge sunulması, TIR Karnesi, Taşıma Belgesi, Hava Konşimentosu, CMR gibi sadece taşıma belgelerinde yer alan bilgileri sunan ihracatçıların sundukları belgelerin uygun bulunması halinde fiziki kontrole tabi tutulmaması veya gümrük işlemlerinin en kısa sürede tamamlanması kolaylıklarından yararlanmaktadırlar. Böylece sisteme dahil olan firmalar geri gönderilme ya da bekleme riskinden kurtulmaktadır. BGH sistemine dahil olmayan firmaların bu türden herhangi bir kolaylıktan ya da basitleştirmeden yararlanması mümkün değildir.

BGH, ilk olarak, 18 Şubat 2010 tarihinde Moskova Vnukova Havalimanı ile İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanı arasında başlamış, daha sonra iki ülke arasında yapılan Veri Değişimi Anlaşması kapsamında tekrar ele alınarak teknik alt yapısının geliştirilmesi ve farklı taşıma modlarını kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması çalışmaları çerçevesinde, Rusya'ya kara yolu ile gelen eşya için Ukrayna sınırındaki Triyebortniye Sınır Kapısı'nı, Gürcistan sınırındaki Yukarı Lars Kara Sınır Kapısı'nı ve denizyolu ile gelen eşya için Karadeniz kıyısında bulunan Tuapse Limanı Gümrük İdaresini kapsamına almıştır. Ayrıca Novorossisk Limanı, Bryansk Gümrüğüne bağlı Noviye Yourkovichi ve Smolensk Gümrüğüne bağlı Stabinski sınır kapıları da BGH kapsamında işlem terminali olarak kullanılabilir. İstatistiksel açıdan bakıldığında BGH sistemi üzerinden Rusya Federasyonu'na 2010 yılında 8 Milyon dolar, 2011 yılında 33,6 Milyon Dolar, 2012 yılında 133 Milyon Dolar ve 2013 yılı Ocak-Temmuz dönemi içinde 53,5 Milyon Dolar ihracat gerçekleştirilmiş olup toplam ihracat hacmi içinde BGH'nin payı henüz % 2'yi bulmamıştır. Rusya'ya olan ihracatın en az % 10'unun BGH kapsamında gerçekleşmesi ve sonraki dönemlerde bu hacmin daha da artırılması hedeflenmektedir (GTB, 2013).

3.4 Teknik Düzenlemeler

Gümrük vergileri ve gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması çalışmalarında yaşanan gelişmeler iki ülke arasındaki ticaretin bütünüyle serbestleştiği anlamına gelmemektedir. Nitekim Rusya Federasyonu tarafından tarım ürünleri ithalatında uygulanan zirai karantina önlemleri ülkemiz ihracatçıları açısından halen ciddi bir endişe kaynağı oluşturmaktadır. DTÖ üyeliğiyle birlikte Rusya Federasyonu, belgelendirme ve ruhsat verme şeklindeki tarife dışı ticaret uygulamalarını DTÖ kurallarıyla uyumlu hale getireceğini ve bu türden uygulamaların şeffaflık düzeyini artıracağını taahhüt etse de, DTÖ Hayvan ve Bitki Sağlığı Anlaşması hükümlerine göre ülkeler kendi standartlarını uygulayabildiğinden Rusya Federasyonu açısından hareket serbestisi söz konusudur. Teknik düzenlemeler açısından beklenen, Türkiye ya da Rusya Federasyonu'ndan herhangi birinde düzenlenen uygunluk belgesinin iki tarafça da kabul edilmesidir. Nitekim Türk Standartları Enstitüsü ile Rusya'ya eşya ithalinde ananan uygunluk/standart belgelerini vermeye yetkili kurum olan GOSSTANDART arasında yapılan bir anlaşma çerçevesinde iki ülke laboratuvarların ortak kullanımı ve Türk laboratuvarlarınca verilecek uygunluk sertifikasının Rus gümrük idarelerince de kabul edilmesi yönünde çalışmalar yürütülmektedir.

3.5 Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması

Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki ticarete çoğu alanın aksine, Türkiye'ye yükümlülük düşen en önemli alan fikri mülkiyet haklarının korunmasıyla ilgilidir. Özellikle bavul ticareti kapsamında herhangi bir kayda girmeden Türkiye'den Rusya Federasyonu'na taklit ve korsan nitelikte eşyanın çıkışı yapıldığı bilinmektedir. BGH sistemi eşyanın gümrük kontrolünden geçmesini sağladığından, fikri mülkiyet haklarının gümrük işlemleri çerçevesinde korunması için önemli bir aşama teşkil etse de, bu sistem etkin bir uygulama değildir. Fikri mülkiyet haklarının korunması konusunda Rusya Federasyonu için de bir takım eksiklikler söz konusudur. Ülkenin DTÖ üyeliği fikri mülkiyet haklarının korunma düzeyinin artırılması açısından önemli bir gelişme kabul edilmektedir. Nitekim Rusya Federasyonu'nun DTÖ'ye yaptığı taahhütler arasında, fikri mülkiyet haklarının korunmasına karşı sınır uygulamalarının güçlendirilmesi ve geçiş dönemi olmaksızın Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması hükümlerinin tamamının yerine getirilmesi bulunmaktadır.

4 Türkiye ile Rusya Federasyonu Serbest Ticaret Anlaşmasının Olası Etkileri

Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin hukuki dayanağını oluşturan anlaşmalar arasında Ticari ve Ekonomik İşbirliğine Dair Anlaşma, Karma Ekonomik Komisyonu Mekanizmasını Kuran Anlaşma, Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması, Gümrük Konularında Karşılıklı Yardım ve İşbirliği Anlaşması, Uluslararası Karayolu Taşımaları Hakkında Protokol ve Gümrük İşlemlerinin Basitleştirilmesine İlişkin Protokol bulunmaktadır. Halihazırda iki ülke arasında bir serbest ticaret anlaşması imzalanmış olmasa da, ekonomik ve ticari ilişkilerin yoğunluğu nedeniyle

kapsamlı bir serbest ticaret anlaşması yapılması konusunda görüşmeler sürmektedir. Olası bir serbest ticaret anlaşmasının imzalanması halinde iki ülke dış ticaret hacminin artması, gümrük işlemlerinin basitleşmesi, teknik düzenlemelerinin ticareti zorlaştırıcı ve daraltıcı etkisinin azalması, taşımacılıkla ilgili işlemlerin kolaylaşması ve fikri mülkiyet halklarının korunmasıyla ilgili önlemlerin tekdüze hale getirilmesi gibi teknik ve mevzuat yoğun konularda olumlu gelişme yaşanacaktır. Çok taraflı ve bölgesel ticaret sistemlerinin parçası olan ve ticari ilişkilerini bu sistemlerin ilke ve kuralları çerçevesinde şekillendiren Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun bölgeselleşme sürecini bir adım öteye taşıması anlamına gelecek olan serbest ticaret anlaşması, iki ülke ticaretini olumlu yönde etkileyecektir.

Teorik açıdan bakıldığında serbest ticaret anlaşmaları ihracat bakımından iki tür etkiye sahiptir. İlk olarak, gümrük vergileri kaldırıldığında taraf ülkelerin ihracatçılarının piyasaya ulaşma kapasitesi artmaktadır. İkincisi, bu ihracatçılar aynı zamanda tercihli tarife nedeniyle ithalatın azalmasından faydalanmaktadır. İthalat açısından bakıldığında tercihli ticaret anlaşmalarının etkisi belirsiz olsa da fiyat avantajı nedeniyle artan ithalat yüksek fiyatlı yerel üretim yerine daha verimli olan ithal eşyasından yararlanılması sonucunu doğurmaktadır. Bununla birlikte, tercihli ticaret anlaşması, taraflarının bu anlaşmadan kazanç sağlaması ya da kayba uğraması başlangıçtaki vergi oranlarına ve arz-talep elastikiyetine bağlıdır. Tercihli ticaret anlaşmaları üçüncü ülkeler bakımından olumsuz dışsalılık etkisine sahip olup (WTO, 2011), olası bir serbest ticaret anlaşması halinde iki ülkenin ticari ortakları bundan olumsuz etkilenecektir.

Hemen hemen bütün ticaret anlaşmaları tercihli tarifeyle ilişkin hüküm içermekle birlikte günümüzde çoğu tercihli ticaret anlaşması tercihli tarife uygulamaları yanında hizmetler, yatırım, fikri mülkiyet haklarının korunması ve rekabet politikaları konusunu da düzenlemektedir. Belirtilen bu konular niteliği itibarıyla iç hukuka bağlı olarak düzenlenmekte olup anlaşmaların bu türden hükümler içermesi ya piyasa entegrasyonunu daha ileri bir düzeyde derinleştirmekte ya da bu alanlarda bölgesel standartların oluşumuna araçlık etmektedir. İlk olarak, ticari açıklık politika bağımlılığını artırmaktadır ki bu durum tek taraflı karar alma mekanizmalarını etkisiz hale getirerek kararların ortak şekilde alınması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır (spillovers effect). İkinci olarak, belirli sektörler ve ekonomik birleşmeler daha derin bir entegrasyonu gerektirebilir. Nitekim uluslararası üretim ağları, düşük gümrük tarifeleri yanında, belirli alanlarda daha iyi bir yönetim yapısına ihtiyaç duyar. Eğer bu anlaşmalar iç hukuk düzenlemeleri bakımından değişiklik yapılması şeklinde sonuçlanırsa ticaret yaratma ve ticareti kısma etkisinin sadece belirli ticaret ortakları için uyarlanması zor olacaktır (WTO, 2011).

Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na ihracatında kayıt dışılığın önemli bir sorun oluşturması nedeniyle, BGH sistemi üzerinden yapılan ticaretin artış göstermesi Türkiye'nin ihracat rakamlarını, yeterli olmasa da olumlu yönde, etkilemektedir. Netice itibarıyla BGH, gerek kapsamı gerekse yararlanma koşulları bakımından sınırlı bir uygulama görünümündedir. Olası bir serbest ticaret anlaşması hükümleriyle, BGH'nin kapsamının genişletilmesi ve tüm ihracatçıları kapsar hale getirilmesi Türkiye'nin lehine olacaktır. Benzer şekilde BGH sistemi, eşyanın gümrük kontrolünden geçmesini sağlayarak fikri mülkiyet haklarının gümrük işlemleri çerçevesinde korunması açısından önemli bir aşama teşkil etse de, alana ilişkin evrensel kuralları içeren bir serbest ticaret anlaşmasının varlığı koruma düzeyini ve ciddiyetini artıracaktır.

Rusya Federasyonu'nun istihdam sağlayan tarım sektörünü korumak amacıyla uyguladığı yüksek gümrük vergisi ile bitki ve hayvan sağlığı önlemleri ülkenin ithalatını sınırlayıcı bir etkiye sahiptir. Rusya Federasyonu DTÖ üyeliğiyle birlikte tarım ürünleri ithalatında DTÖ Hayvan ve Bitki ve Sağlığı Anlaşmasına uyacağını ve böylece bu alanı örtülü bir korumacılık uygulaması olarak kullanmayacağını, tarım ürünleri ihracatında sübvansiyonlarını tamamen kaldıracağını taahhüt etmiştir. Olası serbest ticaret anlaşmasıyla zirai karantinaya ilişkin uygulamaların bilimsel ve amacıyla sınırlı kalması sağlanabilecek ve ayrımcı uygulama yasağı kapsamında olan bu uygulamaların ticaret sapması yaratmayacak şekilde düzenlemeye konu edilmesi mümkün hale gelecektir. Ayrıca anlaşma yoluyla iki tarafça kabul edilmiş sertifikasyon sisteminin kurulması, iki ülke ticaretinin kolaylaştırılması ve maliyetinin azaltılması bakımından olumlu etki sağlayacaktır.

5 Sonuç

Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki siyasi, ticari ve ekonomik ilişkilerin yoğunluğu dikkate alındığında iki ülke arasında olası bir serbest ticaret anlaşmasının, kapsamlı ekonomik ortaklık anlaşması niteliğinde olması beklenmektedir. Böyle bir anlaşma sayesinde iki ülke tarafından arzulanan dış ticaret hacmine ulaşılacağı gibi karşılıklı ve eşitlik ilkesine dayalı olarak ticaretin serbestleştirilmesi ve hızlandırılması, adil rekabet ortamının kurulması, iş ve yatırım koşullarının iyileştirilmesi ve ticari ilişkilerin kurumsallaştırılması yoluyla ticarete ilişkin bölgesel ve küresel yükümlülöklere de cevap verilmiş olunacaktır.

İki ülke arasında gümrük alanında yapılan protokollerle bilgi değişimi, gümrük işlemlerinin basitleştirilmesi ve uyumlaştırılması, karşılıklı eğitim programlarının gerçekleştirilmesi gibi konulara ilişkin çeşitli düzenlemelere gidilmiş olsa da serbest ticaret anlaşması yoluyla bu alandaki işbirliğinin derinleştirilmesi ve daha kapsamlı bir aşamaya götürülmesi mümkündür. Ayrıca serbest ticaret anlaşmasına konulacak çerçeve hükümlerle taşımacılık sistemlerinin yapılandırılması ve çoklu modlu taşımacılığın desteklenmesi ile sınır geçişlerinin basitleştirilmesi

ve hızlandırılması gerçekleştirilebilir. Anlaşma ile, gerek Türkiye ile Rusya Federasyonu pazarına, gerekse üçüncü ülkelerin rekabet yapısına, piyasa giriş koşullarına ve istihdamına olumlu etkinin artacağı öngörülebilir.

Kaynakça

- Adıgüzel, 2013. “Ekonomik Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *Akademik Bakış Dergisi*, **35**, pp. 1-20, <http://akademikbakis.org/eskisine/35/30.pdf> (Erişim Tarihi: 13.5.2015)
- Akman, 2014. “AB-ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, **13**, pp. 1-29.
- Baccini, Dür, Elsig, Milewicz, 2011. **The Design of Preferential Trade Agreements: A New Dataset in the Making**. Staff Working Paper, World Trade Organization Economic Research and Statistics Division, Geneva., https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201110_e.pdf (Erişim Tarihi: 16.5.2015)
- Bhagwati, 1995. “US Trade Policy: The Infatuation with FTAs”, Columbia University Discussion Paper, Series No: 726. <http://storage.globalcitizen.net/data/topic/knowledge/uploads/20090222131937814.pdf> (Erişim Tarihi: 16.5.2015)
- Brownsell, 2012. “Bilateral and Regional Trade Agreements”, Advocates for International Development, <http://a4id.org/sites/default/files/user/Bilateral%20and%20Regional%20Trade%20Agreements.pdf> (Erişim Tarihi: 16.5.2015)
- Candaş, 2010. “Çok Taraflılık mı Tek Taraflılık mı? Tercihli Ticaret Anlaşmalarının Uluslararası Ticaret Sistemiyle İlişisine Dair Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, **6**, pp.55-76
- Cottier, 2005. “The Erosion of Non-Discrimination: Stern Warning Without True Remedies”, *Journal of International Economic Law*, **8**, pp. 595-601.
- Çalışkan, 2011. “Eski ve Yeni Bölgeselleşme Olguları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Sunum*, Ankara Üniversitesi, http://mpr.ub.uni-muenchen.de/56611/3/MPPA_paper_56611.pdf (Erişim Tarihi: 15.5.2015)
- Ertürk, 2006. **Uluslararası İktisadi Birleşmeler**. 4. Baskı, Alfa Aktüel, Bursa.
- Genç, Berber, 2011. “Bölgeselleşme ve Ticaret Akımları: Literatür İncelemesi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **22**, pp. 84-110.
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (GTB), 2013. “Bakan Yazıcı: Rusya ile Ticarete Yeni Dönem Başlıyor”, <http://www.gtb.gov.tr/haberler/bakan-yazici-rusya-ile-ticarete-yeni-donem-basliyor> (Erişim Tarihi: 16.5.2015)
- Günay, Can, 2011. “Orta Asya, G. Kore ve Türkiye Arasında Olası Bir Gümrük Birliği: Türkiye’nin Potansiyel İhracat Kazanımları”, *Maliye ve Finans Yazıları Dergisi*, **93**, pp. 9-58
- <http://www.rusyaofisi.com/pratik.htm> (Erişim Tarihi: 16.5.2015)
- International Trade Centre (ITC), Trade Map, Trade statistics for international business development, <http://www.trademap.org/> (Erişim Tarihi: 16.5.2015)
- İncekara, 1995. **Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde NAFTA ve Etkileri**. İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1995-14, İstanbul.
- Karluk, 2009. **Uluslararası Ekonomi**. 9. Baskı, Beta, İstanbul.
- Kayhan, Eski, 2010. **Uluslararası Ekonomi Hukuku**. Seçkin, Ankara.
- Krueger, 1999. “Are Preferential Arrangements Trade-Liberalizing or Protectionist?”, *Journal of Economic Perspectives*, **13**, pp. 105-124.
- Leal-Arcas, 2011. “Proliferation of Regional Trade Agreements: Complementing or Supplanting Multilateralism?” *Chicago Journal of International Law*, **11**, pp. 597-629.
- Moïse, Bris, “2013. Trade Costs: What Have We Learned? A Synthesis Report”, *OECD Trade Policy Paper*, No: 150, pp.1-44
- Özdal, Özertem, Has, Demirtepe, 2013. **Türkiye-Rusya İlişkileri: Rekabetten Çok Yönlü İşbirliğine**. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Avrasya Araştırmaları Merkezi, Rapor No: 13-06, Ankara.
- Resolution No. 54, July 16, 2012, Common Customs Tariff of the Customs Union, <http://www.eurasiancommission.org/en/act/trade/catr/ett/Pages/default.aspx> (Erişim Tarihi: 17.5.2015)
- Seyidoğlu, 1999. **Uluslararası İktisat**. 13. Baskı, Kurtiş Matbaası, İstanbul.
- Şanlı, 2004. “Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar”, *Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, **3**, pp. 160-165.
- TEPAV, (?). “Rusya Federasyonu’nun Dünya Ticaret Örgütüne Katılımına İlişkin Değerlendirme”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırmaları Vakfı Ticaret Araştırmaları Merkezi, pp.1-23, http://gebzeto.org.tr/upload/duyuruekler/3400_1a67777be655d635937daa712bf07ad6.pdf (Erişim Tarihi: 16.5.2015).
- The Worldbank Group, 2014. **Duing Business 2015 Going Beyond Efficiency**. 12th Edition, World Bank: Washington.
- World Trade Organisation (WTO), 2011. **The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence**, WTO, Switzerland.